

STRATÉGIA PRE 21. STOROČIE: POHLAD MGR. TOMÁŠA FOLTÝNA NA MODERNÚ NÁRODNÚ KNIŽNICU

Mgr. Tomáš Foltýn je absolventom Filozofickej fakulty Univerzity Pardubice v odbore kultúrnej dejiny. Svoju kariéru v Národnej knižnici ČR začal v roku 2007 ako projektový manažér v Oddelení digitalizácie, kde sa podieľal na kľúčových digitalizačných projektoch. Neskôr pôsobil ako vedúci Oddelenia tvorby a správy metadát. V roku 2012 bol menovaný vedúcim Oddelenia strategického plánovania digitalizácie knižničných fondov a od januára 2013 zastával funkciu riaditeľa Odboru správy fondov. Od 1. mája 2021 pôsobí ako generálny riaditeľ Národnej knižnice ČR.

Digitalizácia knižníc, modernizácia ich služieb a inovácia knižničných procesov predstavujú významný míľnik v súčasnom knihovníctve. Tieto procesy umožňujú poskytovať atraktívne a informačne hodnotné služby v online prostredí, čím zásadne menia spôsob, akým verejnosť pristupuje ku kultúrnemu dedičstvu, informáciám, dátam a informačným produktom. O význame digitalizácie, jej dopadoch a víziách do budúcnosti sme sa rozprávali s Mgr. Tomášom Foltýnom, ktorý bol vždy aktívnym účastníkom mnohých kľúčových technologických zmien.

V rozhovore Mgr. Foltýn priblížil aj stratégiu rozvoja Národnej knižnice ČR na roky 2024 – 2027. Tá zahŕňa modernizáciu knižničného systému, implementáciu umelej inteligencie, zlepšenie pracovného prostredia pre zamestnancov a posilnenie medzinárodnej spolupráce. Tento rozhovor ponúka pohľad do budúcnosti, kde sa tradícia stretáva s inováciou, a otvára dvere k modernej podobe národnej knižnice 21. storočia.

<http://doi.org/10.52036/1335793X.2024.2.6-10>

V roku 2007 ste sa rozhodli nastúpiť do Národnej knižnice ČR, kde ste mali príležitosť pracovať pod vedením PhDr. Jiřího Polišenského, ktorý bol ocenený medailou Z. V. Tobolky za rozvoj českého knihovníctva. Čo Vás motivovalo k tomuto kroku a ako hodnotíte vývoj digitalizácie knižných fondov a zrod digitálnych knižníc od Vášho nástupu v roku 2007 až po súčasnosť? Čo považujete za najväčšie výzvy a úspechy tejto transformácie?

Mé rozhodnutie nastúpiť v roce 2007 do Národní knihovny ČR bylo zčásti ovlivněno náhodou. V té době jsem se vracel ze zahraničních studijních pobytů a měl jsem většinu studijních povinností již splněnou, včetně zpracování výzkumu k diplomové práci. Tento relativně volnější čas mi umožnil hledat profesní uplatnění v oblasti, která by spojovala mé cíle pracovat v kulturně-vzdělávací instituci zaměřené na rozvoj národního kulturního dědictví s praktickým přínosem nabytí nových zkušeností. Oslovil jsem tak sám a aktivně několik institucí, včetně Národní knihovny ČR, kde se naskytla příležitost zapojit se do projektů digitalizace pod vedením PhDr. Jiřího Polišenského, významné osobnosti českého knihovníctví. Jeho odborné zkušenosti a strategická vize mě do dnešní doby velmi inspirují a v době mého nástupu do Národní knihovny motivovaly k tomu, abych se stal součástí týmů, které se podílely na klíčových digitalizačních projektech.

Během mého působení v Národní knihovně došlo k zásadním změnám v přístupu k digitalizaci, zejména pak novodobých dokumentů. Na začátku mé kariéry jsme pracovali zejména s tzv. hybridní metodou, která kombinovala mikrofilmování a digitalizaci. Tento přístup byl tehdy technologicky pokročilý, ale s nástupem nových možností hromadné digitalizace a robotických skenerů se ukázal jako neudržitelný. Přechod na čistě digitální proces byl tak klíčovým mezníkem, který umožnil další zefektivnění práce, rychlejší digitalizaci fondů a možnost výrazně rozšířit počet digitalizovaných dokumentů dostupných uživatelům knihoven...

Za největší úspěchy této transformace lze jednoznačně považovat vybudování robustní infrastruktury pro masovou digitalizaci a vytvoření digitálních knihoven, které i dnes zpřístupňují miliony stran historických i novodobých dokumentů. Mezi nejznámější patří Manuscriptorium a Národní digitální knihovna vystavěná na technických řešeních systému Kramerius. Významným pokrokem bylo také zapojení Národní knihovny do řady mezinárodních projektů, které

nám umožnily sdílet zkušenosti, integrovat nové technologie do digitalizačních procesů a stát se agregátory obsahu do celoevropských projektů typu Europeana.

Mezi největší výzvy dnešních dní patří udržitelnost těchto projektů, zejména v oblasti financování, dlouhodobé archivace digitálních dat a implementace možností umělé inteligence. Technologický vývoj je velmi rychlý, a proto je nutné používané systémy neustále inovovat, aby Národní knihovna mohla i nadále plnit své poslání a stále dostávala své pověsti světového lídra v oblasti digitalizace a zpřístupňování kulturního dědictví.

Pod vedením PhDr. Jiřího Polišenského ste sa zúčastnili na niekoľkých kľúčových digitalizačných projektoch. Ako vnímate jeho prínos pre rozvoj digitalizácie a aký vplyv mal na Vašu vlastnú kariéru a smerovanie Národnej knižnice?

PhDr. Jiří Polišenský byl jistě nejen pro mě velkou inspirací, a to díky svému pracovnímu nasazení, odborným znalostem, lidskému a aktivnímu přístupu k řešení problémů, společenskému rozhledu a vizím, jakým směrem se má digitalizace knihovnických fondů ubírat. Pod jeho vedením jsem měl možnost podílet se na řadě unikátních projektů, které zásadním způsobem ovlivnily fungování Národní knihovny ČR i její postavení mezi paměťovými institucemi v Evropě.

Jeho přístup k digitalizaci byl velmi systematický a zároveň inovativní. Dokázal spojit tradiční hodnoty knihovnictví s moderními technologiemi, provázat trvalé uchování knižního kulturního dědictví s jeho efektivním zpřístupněním a zamýšlet se i nad ekonomickou stránkou celého procesu. Příklady těchto komplexních úvah lze uvést dva. Dodnes fungující Registr digitalizace, jenž zajišťuje unikátnost výběru dokumentů pro digitalizaci, který je používán všemi českými knihovnami věnujícími se digitalizaci svých novodobých sbírek a vznik podprogramu Ministerstva kultury ČR VISK 7, jež byl od počátku zaměřený na digitalizaci a ochranu dokumentů z 19. a 20. století. Aktivita PhDr. Polišenského jsou jednoznačným důkazem, jak důležité je pečlivé plánování a dlouhodobé strategické myšlení, což jsou dovednosti, které uplatňují i ve své současné roli.

V roku 2021 ste boli vymenovaný do funkcie generálneho riaditeľa Národnej knižnice ČR. S akými hlavnými plánmi a víziami ste do tejto pozície nastupovali a čo z týchto cieľov sa Vám za posledné tri roky podarilo zrealizovať?

Do funkce generálního ředitele jsem nastupoval s jasnou vizí modernizace Národní knihovny ČR. Mezi hlavní cíle patřilo například další zefektivnění procesu digitalizace včetně posílání infrastruktury, vylepšení služeb a posílení renomé Národní knihovny, zahájení výstavby další části Centrálního depozitáře v Praze-Hostivaři či další rozvoj spolupráce s národními i mezinárodními partnery. Kromě toho jsem se chtěl zaměřit na vytvoření moderního, otevřeného a pozitivního pracovního prostředí, které by bylo atraktivní pro stávající i nové zaměstnance. Všechny zásadní cíle se nám daří postupně realizovat i v souladu s novou Strategií rozvoje Národní knihovny ČR na léta 2024–2027, která na rozdíl od mé vstupní koncepce pro výběrové řízení na post generálního ředitele není již jen osobním pohledem na další rozvoj instituce, ale reálným strategickým plánem vzniklým díky součinnosti, aktivnímu pracovnímu nasazení a nosným myšlenkám širokého týmu pracovníků Národní knihovny.

Nicméně za 3,5 roku ve funkci lze jistě i lehce bilancovat, zdali se naplnily mé vstupní předpoklady. Vzhledem k tomu, že tématem rozhovoru je zejména oblast digitalizace, zaměřím se primárně na ní. Za poslední tři roky se nám podařilo dosáhnout významných pokroků, kdy jsme postupně rozšířili kapacitu a škálovatelnost našich digitalizačních pracovišť, spustili proces vnitřní evaluace a návazné modernizace úložišť digitálního obsahu a rovněž implementovali nové technologie a pracovní postupy, které urychlují proces zpracování dokumentů. Věnovali jsme se rovněž rozvoji vnitřního prostředí a vylepšovali pracovní postupy s cílem snížit vnitřní byrokracii. Dnes je tak již například plně etablován vnitřní schvalovací systém vystavený na interních elektronických certifikátech a elektronických podpisech. Podařilo se nám rovněž výrazně podpořit možnosti vzdálených registrací, neboť jsme byli první institucí v kulturním prostředí využívající služeb tzv. Bankovní identity. Naše data se také stávají daty otevřenými, spolupracujeme se Wiki sektorem a velkým tématem je pro nás i kybernetická bezpečnost. Jak je patrné z předchozího shrnutí – digitalizace je pro nás důležitá a komplexní oblast rozvoje instituce. Proto jsem jednoznačně přesvědčen, že Národní knihovna ČR je na dobré cestě stát se vzorem moderní národní knihovny 21. století.

Minulý rok ste zverejnili novú stratégiu rozvoja Národnej knižnice ČR na roky 2024 – 2027. Ktoré ciele z tejto stratégie považujete za najdôležitejšie pre nasledujúce roky?

Nová stratégia rozvoja Národnej knižnice ČR na roky 2024–2027 staví na niekoľko kľúčových pilířích, ktoré reflektujú súčasné i budúce výzvy, jimž čelí nejen národné knižnice, ale i ďalšie kultúrne a vzdelávacie inštitúcie. Medzi najdôležitejšie ciele, ktorým sa venujeme, patrí modernizácia knižničného systému, ktorá zahŕňa i diskuzie spojené so zmenou katalogizačných pravidiel a formátu smerom k datovému modelu BIBFrame. Tento krok je zásadný pre zefektívnenie procesu katalogizácie, zlepšenie vyhľadateľnosti našich fondov, propojovanie dát a zefektívnenie prístupu k informáciám.

Ďalším významným cieľom je zavádzanie a hlbšia integrácia moderných technológií, zejména umelá inteligencia, do procesov digitalizácie a správy fondov.

V oblasti medzinárodnej spolupráce chceme posilovať našu účasť v projektoch zameraných na sdieľanie znalostí a technológií a prehĺbiť naše zapojenie do medzinárodných knižničných štruktúr. Stratégia tak dáva dôraz na vzdelávanie a celistvý rozvoj zamestnancov knižnice, čo považujeme za kľúčové pre udržanie kvality našich služieb.

Stratégia je koncipovaná tak, aby reagovala na potreby užívateľov i zamestnancov a zároveň reflektovala aktuálne trendy v knižníctve. Jsem presvedčen, že jej realizácia posunie Národnú knižnicu ČR na novú úroveň.

Spokojnosť zamestnancov je jednou z kľúčových tém Vašej stratégie, v ktorej sa priamo dotýkate generačnej výmeny, motivácie a well-beingu. Ako sa snažíte vytvoriť pracovné prostredie, ktoré bude pre zamestnancov nielen profesijne stimulujúce, ale aj príjemné?

Oblasť vnútorná personálna politika je nejen pre mňa jedným z kľúčových aspektov riadenia Národnej knižnice ČR. V rámci našej stratégie sa zameriavame na niekoľko oblastí, ktoré majú za cieľ vytvoriť aktívne, kolegiálne a motivujúce pracovné prostredie, kde sa zamestnanci budú cítiť nejen profesionálne ocenení, ale také motivovaní ke svému ďalšiemu rozvoju.

Generační i profesní oborové proměny s sebou přináší nové výzvy, zejména pokud jde o sladění různých pracovních stylů a očekávání nových pracovníků. Snažíme se tak o jasnou podporu otevřené komunikaci na vertikální i horizontální linii sdělování důležitých informací, sdílení zkušeností mezi různými útvary knihovny nejen v rámci odborných aktivit organizace, ale i v oblastech návazných, mezi něž patří znalosti v oblastech pracovního práva, rozpočtování, prezentace aktivit instituce navenek či třeba první pomoci. Nabízíme také příležitosti k profesnímu růstu prostřednictvím vzdělávacích programů, jazykových kurzů a workshopů, které zaměstnancům umožňují osvojit si moderní technologie a postupy. Za přímé podpory programu Erasmus+ mají naši pracovníci možnost absolvovat různorodé stáže na zahraničních pracovištích.

Výše uvedený výčet našich kroků směrem k vytváření pozitivní, vstřícné a rozvoje plně organizace není seznamem plnohodnotným. Nicméně může být jasným důkazem faktu, že pro vedení Národnej knižnice ČR jsou její pracovníci tím největším vkladem do budoucna, že má smysl věnovat se jejich rozvoji, neboť kvalita a fungování každé organizace stojí a padá s týmem lidí, kteří v ní pracují. Kulturní sektor bude vždy finančně těžce konkurovat nabídkám a možnostem komerčního sektoru. Ale právě v budování pozitivního klimatu, přátelské atmosféry, podpoře osobního rozvoje pracovníků je naše velká devíza, které se musíme systematicky a dlouhodobě věnovat a rozvíjet.

Ďalšou z priorit Vašej stratégie je intenzívnejšie zapojenie národnej knižnice do medzinárodných projektov a odborných fór, ako aj zvýšenie účasti v pracovných skupinách na národnej úrovni a spolupráca so štátom. Na ktoré oblasti plánujete zamerať pozornosť v najbližších rokoch a aké výsledky od týchto aktivít očakávate?

Zapojení Národnej knižnice ČR do medzinárodných projektů a odborných fór je také jednou z našich hlavních priorit aktuální Strategie. Cílíme na to, aby naši schopní odborní pracovníci byli zastoupeni ve vedení medzinárodných pracovních skupin a oborových fór, kde by mohli předávat své praktické zkušenosti a měli zároveň vliv na stanovování globálních cílů, medzinárodných projektů či programů podpory rozvoje knihoven. Myslím, že máme v rámci Evropy i světa dobré postavení, držíme si renomé špičkového pracoviště a má tak smysl být v mezinárodním prostředí ještě více aktivní. První výstupy

této práce a aktivit jsou již viditelné – například Tomáš Klímecký a Petra Vávrová se v oblastech své působnosti stali členy výborů IFLA, já jsem od června roku 2024 členem Executive Committee CENLu, tj. asociace ředitelů evropských národních knihoven atd. Nicméně naše vize jdou ještě dále a k dalšímu sepjetí Národní knihovny ČR s mezinárodními oborovými strukturami.

Nedílnou součástí mezinárodní spolupráce je pro nás i oblast kulturní diplomacie, kde chceme být oporou aktivit předních institucí státní správy v oblasti propagace České republiky v zahraničí, a to nejen v oblasti kultury a vzdělanosti, ale také výzkumu a vývoje či prvků demokracie a občanské společnosti. I zde vnímám signifikantní posun, neboť jsme stále vyhledávanější institucí v rámci kulturních programů mezistátních delegací či prezentace České republiky v zahraničí.

V strategii na roky 2024 – 2027 sa predpokladá väčšie zapojenie moderných technológií. Aké konkrétne plány má NKP na integráciu umelej inteligencie (AI) do svojich služieb, najmä v oblasti správy knižničných fondov a digitalizácie?

Integrace moderních technológií, včetně umělé inteligence (AI), je klíčovou strategickou otázkou pro každou instituci nejen ve státním sektoru. Aktivně se jí tak věnují i české knihovny, Národní knihovnu nevyjímaje. Pro mě osobně je naprosto klíčové, že projekty zaměřené na využití umělé inteligence nejsou v prostředí českých knihoven realizovány izolovaně, ale právě v širší spolupráci mnoha partnerů a klíčových institucí, mezi něž patří mimo nás například Univerzita Karlova, Knihovna Akademie věd ČR, Moravská zemská knihovna a další instituce. V oblasti správy knižničných fondů a digitalizace plánujeme společně využívat AI především k automatizaci procesů, které jsou v současnosti časově náročné a vyžadují lidský zásah. Jedním z hlavních cílů je například zlepšení zpracování metadat, zrychlování procesu automatizované zpracování obrazových souborů či zlepšení služeb digitálních knihoven pro osoby se zdravotními potížemi. Umělá inteligence nám také umožní efektivněji analyzovat obsah digitalizovaných dokumentů, automaticky generovat klíčová slova a strukturovat data tak, aby byla lépe vyhledatelná.

Kromě toho plánujeme implementovat chytré vyhledávací nástroje, které uživatelům nabídnou relevantní výsledky na základě jejich preferencí a kontextu vyhledávání. AI může také hrát roli v personalizaci služeb, například doporučováním souvisejících dokumentů nebo témat na základě uživatelských vzorců.

Integrace umělé inteligence je pro nás cestou, jak zefektivnit naši práci a zároveň nabídnout uživatelům moderní a přívětivé služby. Věříme, že tyto technologie nám umožní lépe naplňovat naše poslání s jasným cílem: zpřístupňovat kulturní dědictví co nejširšímu spektru zájemců.

Plánujete výraznú zmenu knižničného katalógu a výmenu knižničného systému s prechodom na formát Bibframe. Aké hlavné dôvody Vás viedli k tejto zmene a aké vylepšenia môžu používatelia očakávať? Vo Vašich cieľoch je aj vytvorenie jednotného prístupu k všetkým databázam knižníc. Ako bude prebiehať táto integrácia a aké výhody prinesie používateľom?

Nový model pro popis bibliografických metadat BIBFrame vystavěný na základních premisách tzv. propojených dat umožní moderní přístup ke správě a sdílení bibliografických dat zejména směrem ke třetím subjektům a také přispěje ke zlepšení našich možností reagovat na další. Hlavním důvodem této změny je jistá morální zastaralost současného formátu MARC, který již neodpovídá nárokům soudobého digitálního prostředí a propojených dat.

Jako významný krok v oblasti datových bibliografických formátů vnímáme i čím dál významnější tlak na hlubší integraci různých databází jednotlivých knihoven a možnost centrálních katalogizačních služeb a jednotných datových základů, jež mají velký potenciál ke zrychlení přístupnosti informačních zdrojů knihoven, jak těch fyzických, tak elektronických. Jednoznačně budeme cílit na podporu a mnohem vyšší využívání již existujících celostátních služeb a rozhraní, které umožňují snadné a intuitivní vyhledávání ve všech dostupných fondech a databázích. Typickým příkladem je portál Knihovny.cz a Česká digitální knihovna. Jejich služby by měly být ještě více přívětivé pro běžné uživatele, i pro odborníky, kteří potřebují přístup k podrobným a speci-

alizovaným informacím. Velmi si vážím toho, že tyto vize sdílíme s dalšími knihovnami, kdy mohou opět jmenovat zejména Moravskou zemskou knihovnu a Knihovnu Akademie věd ČR. Tyto projekty již nyní řešíme ve formě intenzivní spolupráce a přirozené dělby práce a odpovědností na jejich dalším rozvoji. Právě aktivní a intenzivní spolupráce je největší silnou stránkou českých knihoven.

Na záver by ma zaujímalo, ako trávite svoj voľný čas mimo práce v Národnej knižnici. Máte nejaké záľuby alebo aktivity, ktoré Vám pomáhajú udržať rovnováhu medzi pracovným nasadením a oddychom?

*Volný čas je pro mě velmi důležitý, protože mi pomáhá udržet rovnováhu mezi pracovním nasazením a osobním životem. Ano – jsem si vědom, že tato úvodní věta vyznívá jako z manažerské příručky či lifestyleového časopisu, takže připouštím, že volného času mám čím dál méně a pracovní dny jsou delší a delší. Nicméně pokud bych měl zmínit mé největší nábi-
ječe energií, bude to jistě sport, který mi pomáhá udržet se v dobré fyzické kondici. Aktivně se věnuji florbalu a badmintonu, jezdím na horském kole a lyžích. Snažím se rovněž číst, jak beletrii, tak odbornou literaturu. To se ostatně očekává a svým způsobem to patří k mé práci. Potřebný čas se přirozeně snažím věnovat i své rodině, zejména s ohledem na naše společné aktivity spojené s turistikou a cestováním.*

Zhovárал sa Mgr. Tomáš Fiala.